

Spis treści

Wstęp	11
Wykaz wybranych skrótów	15
1. Bezpieczeństwo jako kategoria współczesnych stosunków międzynarodowych	21
1.1. Istota i kryteria klasyfikacji bezpieczeństwa	21
1.1.1. Pojęcie bezpieczeństwa	21
1.2. Wybrane aspekty teoretycznych koncepcji bezpieczeństwa międzynarodowego	25
1.2.1. Realizm i liberalizm jako główne koncepcje bezpieczeństwa w okresie zimnej wojny	25
1.2.2. Pojęcie bezpieczeństwa w koncepcjach teoretycznych po zimnej wojnie	27
1.3. Wpływ globalizacji i regionalizacji na bezpieczeństwo międzynarodowe	31
1.3.1. Istota i cechy globalizacji	31
1.3.2. Procesy globalizacji a bezpieczeństwo międzynarodowe	33
1.3.3. Globalizacja i regionalizacja a realne i liberalne koncepcje bezpieczeństwa	37
1.4. Zróżnicowanie państw regionu Azji i Pacyfiku jako zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego	40
1.4.1. Określenie granic obszaru analizy	40
1.4.2. Zróżnicowanie potencjału rozwojowego państw regionu Azji i Pacyfiku	41
1.4.2.1. Zróżnicowanie geograficzne	42
1.4.2.2. Zróżnicowanie historyczne	43
1.4.2.3. Zróżnicowanie kulturowo-polityczne	47
1.4.2.4. Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze	50
1.5. Podsumowanie	59
2. Bezpieczeństwo militarne w regionie Azji i Pacyfiku	60
2.1. Istota bezpieczeństwa militarnego	60
2.2. Polityka bezpieczeństwa wybranych państw regionu Azji i Pacyfiku	62
2.2.1. Chińska Republika Ludowa	62
2.2.2. Indie	64

2.2.3.	Japonia	65
2.2.4.	Federacja Rosyjska	67
2.2.5.	Stany Zjednoczone	68
2.3.	Konflikty i zagrożenia militarne w regionie Azji i Pacyfiku	70
2.3.1.	Wojna koreańska i jej konsekwencje	70
2.3.2.	Wojny w Wietnamie	72
2.3.3.	Walki w Afganistanie	74
2.3.4.	Chińska okupacja Tybetu	76
2.3.5.	Stosunki chińsko-tajwańskie	77
2.3.6.	Wojna chińsko-indyjska w 1962 roku	80
2.3.7.	Indie–Pakistan	84
2.3.8.	Pozostałe zagrożenia w regionie Azji i Pacyfiku	89
2.4.	Wydatki na cele militarne w regionie Azji i Pacyfiku	89
2.5.	Problemy zbrojeń, rozbrojenia i handlu bronią w regionie Azji i Pacyfiku	92
2.5.1.	Państwa regionu Azji i Pacyfiku na międzynarodowym rynku broni	92
2.5.2.	Kontrola zbrojeń i rozbrojenia w regionie Azji i Pacyfiku	97
2.5.3.	Broń masowego rażenia	97
2.5.4.	Broń konwencjonalna	101
2.5.5.	Problem zbrojeń w kosmosie	102
2.6.	Współpraca w zakresie bezpieczeństwa militarnego w regionie Azji i Pacyfiku	103
2.6.1.	Działalność organizacji regionalnych	103
2.6.2.	Wzrost znaczenia roli NATO w regionie Azji i Pacyfiku	106
2.6.3.	Współpraca bilateralna	108
2.7.	Podsumowanie	110
3.	Bezpieczeństwo polityczne w regionie Azji i Pacyfiku	111
3.1.	Istota bezpieczeństwa politycznego	111
3.2.	Słabość rządów prawa i struktur demokratycznych	112
3.3.	Korupcja w państwach regionu	115
3.4.	Konflikty terytorialne i etniczne w regionie Azji i Pacyfiku	118
3.4.1.	Spory dotyczące morskich wód terytorialnych	118
3.4.2.	Konflikty na tle etnicznym	121
3.5.	Strefy wpływów i dominacja mocarstw w regionie	126
3.6.	Terroryzm i akty terrorystyczne w regionie Azji i Pacyfiku	131
3.6.1.	Definicje terroryzmu	131
3.6.2.	Wymiar współczesnego terroryzmu międzynarodowego	133
3.6.3.	Grupy terrorystyczne działające w regionie Azji i Pacyfiku	135

3.6.4.	Walka z terroryzmem podejmowana przez kraje regionu	140
3.6.5.	Wpływ terroryzmu na prowadzenie biznesu w Azji	143
3.7.	Podsumowanie	144
4.	Wybrane aspekty bezpieczeństwa ekonomicznego w regionie Azji i Pacyfiku	145
4.1.	Istota i płaszczyzny analizy bezpieczeństwa ekonomicznego	145
4.2.	Bezpieczeństwo rynków finansowych regionu Azji i Pacyfiku	150
4.2.1.	Elementy strategii bezpieczeństwa finansowego w wybranych krajach regionu	151
4.2.2.	Podstawy regionalnego systemu finansowego	154
4.3.	Wymiary bezpieczeństwa energetycznego w globalnej gospodarce ...	159
4.3.1.	Obszary analizy bezpieczeństwa energetycznego	159
4.3.2.	Tworzenie strategii bezpieczeństwa energetycznego – wymiar międzynarodowy	162
4.4.	Strategie bezpieczeństwa energetycznego w krajach Azji i Pacyfiku	167
4.4.1.	Charakterystyka energetyczna regionu	167
4.4.2.	Bilans i strategię bezpieczeństwa energetycznego w wybranych krajach	171
4.4.2.1.	Chiny	171
4.4.2.2.	Indie	176
4.4.2.3.	Japonia	181
4.4.2.4.	Australia	185
4.5.	Międzynarodowa współpraca w zakresie bezpieczeństwa energetycznego w regionie Azji i Pacyfiku	188
4.5.1.	Współpraca energetyczna w ramach ASEAN	189
4.5.2.	Współpraca energetyczna w ramach APEC	192
4.6.	Podsumowanie	195
5.	Bezpieczeństwo ekologiczne w regionie Azji i Pacyfiku	196
5.1.	Rozważania wokół pojęcia ekologii i bezpieczeństwa ekologicznego	196
5.2.	Czynniki naturalne w systemie bezpieczeństwa	197
5.2.1.	Wielkość i gęstość zaludnienia	199
5.2.2.	Zagrożenia dla bezpieczeństwa ekologicznego wynikające ze zbyt intensywnej produkcji rolniczej	203
5.2.3.	Eksploatacja wybranych surowców w regionie Azji i Pacyfiku	207
5.2.4.	Negatywne aspekty eksploatacji surowców naturalnych	217
5.2.5.	Kłęski ekologiczne	220

5.3.	Wpływ działalności człowieka na ekosystem Azji i Pacyfiku	222
5.3.1.	Katastrofy ekologiczne wywołane działalnością człowieka	223
5.3.2.	Skutki urbanizacji w regionie Azji i Pacyfiku	226
5.3.3.	Ślad ekologiczny	232
5.4.	Współpraca regionalna na rzecz ochrony środowiska jako sposób zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego	236
5.5.	Podsumowanie	239
6.	Wybrane aspekty bezpieczeństwa społeczno-kulturowego w regionie Azji i Pacyfiku	240
6.1.	Migracje ludności w regionie Azji i Pacyfiku	240
6.2.	Działalność zorganizowanych grup przestępczych w regionie Azji i Pacyfiku	249
6.2.1.	Pojęcia związane z nielegalną gospodarką	249
6.2.2.	Rozmiary podziemia gospodarczego w Azji	252
6.2.3.	Wielkie ugrupowania przestępcze Azji	256
6.2.4.	Główne obszary aktywności zorganizowanych grup przestępczych w Azji	261
6.3.	Prawa człowieka i wolność mediów	270
6.3.1.	Postrzeganie praw człowieka w krajach regionu	270
6.3.2.	Łamanie praw człowieka w regionie Azji i Pacyfiku	274
6.4.	Podsumowanie	279
7.	Instytucjonalizacja bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku ...	281
7.1.	Elementy systemu bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych	281
7.1.1.	Organy ONZ czuwające nad bezpieczeństwem zbiorowym	285
7.2.	Współpraca Organizacji Narodów Zjednoczonych z organizacjami regionalnymi	287
7.3.	Ścieżki współpracy w zakresie bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku	289
7.4.	Rozwiązania instytucjonalne w ramach ścieżki pierwszej	291
7.4.1.	ASEAN	291
7.4.2.	Rola Regionalnego Forum ASEAN	294
7.4.3.	Działania Rady Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC) w zakresie bezpieczeństwa w regionie	296
7.4.4.	Szanghajaska Organizacja Współpracy	300
7.4.5.	Organizacja Rozwoju Energetycznego Półwyspu Koreańskiego i Trójstronna Grupa Współpracy i Nadzoru	302

Spis treści

7.5.	Rozwiązania instytucjonalne w ramach ścieżki drugiej	303
7.5.1.	Instytut Studiów Strategicznych i Międzynarodowych ASEAN	303
7.5.2.	Rada ds. Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku	306
7.6.	Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (Pacific Security Treaty – ANZUS)	307
7.7.	Znaczenie Azjatyckiego Banku Rozwoju w stymulowaniu działań na rzecz bezpieczeństwa w regionie	311
7.7.1.	Ewolucja celów działalności ADB	311
7.7.2.	Regionalna strategia współpracy i integracji ADB	312
7.7.3.	Charakterystyka filarów kooperacji i integracji regionalnej promowanej przez Azjatycki Bank Rozwoju	315
7.7.3.1.	Regionalna i subregionalna współpraca gospodarcza – filar I	315
7.7.3.2.	Kooperacja i integracja w dziedzinie handlu i inwestycji – filar II ...	317
7.7.3.3.	Kooperacja i integracja w dziedzinie monetarnej i finansowej – filar III	319
7.7.3.4.	Kooperacja w dziedzinie regionalnych dóbr publicznych – filar IV ...	320
7.8.	Podsumowanie	322
	Literatura	323
	Spis rysunków	338
	Spis tabel	340

Wstęp

Współcześnie powszechnie uznaje się tezę, że w strukturze nowo powstającego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego komponent militarny traci na znaczeniu, wzrasta natomiast niepomrotnie ranga zagrożeń, które mogą się rodzić w sferze gospodarczej. Źródłem konfliktów międzynarodowych mających podłoże ekonomiczne staje się zwłaszcza narastanie międzynarodowych rozpiętości rozwojowych, dezintegrujących układ stosunków globalnych i regionalnych.

Zmniejszenie zagrożeń militarnych w wyniku zakończenia zimnej wojny spowodowało rozszerzenie pojęcia bezpieczeństwa na sfery, które tradycyjnie od niego nie zależały. Systemowe ograniczenia możliwości odwołania się do siły jako sposobu regulacji stosunków między państwami rozwiniętymi spowodowały wzrost znaczenia innych wymiarów bezpieczeństwa. Nie oznacza to, że pozamilitarne wymiary bezpieczeństwa nie były wcześniej zauważane, dominowało jednak postrzeganie bezpieczeństwa w kategoriach wojskowości.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX w. bezpieczeństwo zależy w znacznym stopniu od stanu gospodarki, środowiska naturalnego oraz czynników społecznych i kulturowych. W powszechnie przyjętej klasyfikacji, której autorem jest B. Buzan, można wyróżnić pięć sektorów bezpieczeństwa: militarne (tradycyjne), polityczne, ekonomiczne, ekologiczne i społeczne¹. Sektory te nie są przy tym traktowane osobno, lecz jako sieć wzajemnych powiązań. Zapewnienie tak rozumianego bezpieczeństwa wymaga innych narzędzi – środki militarne nie zawsze są adekwatne.

Region Azji i Pacyfiku, który od kilku dekad fascynuje badaczy swoim dynamizmem rozwojowym, to obszar niezmiernie zróżnicowany pod względem politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturowym. Właśnie to zróżnicowanie w powiązaniu z tempem i dynamiką rozwoju społecznego oraz ekonomicznego wywołuje szereg zagrożeń, rodzi ryzyko i wyzwania dla bezpieczeństwa zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej.

Autorzy niniejszej monografii postanowili spojrzeć na stan bezpieczeństwa w tym regionie przez pryzmat wyróżnianych współcześnie sektorów bezpieczeństwa, w warunkach postępującej globalizacji i regionalizacji gospodarki światowej. Tak określone mu celowi badawczemu została podporządkowana struktura książki, na którą (oprócz wstępu) składa się siedem logicznie i merytorycznie powiązanych z sobą rozdziałów.

W rozdziale pierwszym przedstawiono istotę bezpieczeństwa międzynarodowego, zwracając uwagę na zmianę sposobu jego postrzegania po zakończeniu zimnej wojny oraz podkreślając wpływ procesów globalizacji na tworzenie regionalnych

¹ B. Buzan, *People, States and Fear. An Agenda for International Security. Studies in the Post-cold War Era*, Boulder, London 1991, s. 19-20.

systemów bezpieczeństwa. W drugiej części rozdziału dokonano ogólnej charakterystyki obszaru Azji i Pacyfiku, w którym podkreślono ogromne zróżnicowanie rozwojowe państw regionu, które potencjalnie stanowi zagrożenie dla wszystkich obszarów bezpieczeństwa w tej części świata.

W rozdziale drugim zwrócono uwagę na bezpieczeństwo militarne w regionie Azji i Pacyfiku, podkreślając przede wszystkim wzajemne zależności strategiczne między obecnymi tutaj globalnymi mocarstwami/potęgami, czyli USA, Chinami, Japonią i Indiami. Bardziej szczegółowej analizie poddano wydatki militarne tych krajów, zawierane przez nie sojusze oraz współpracę wojskową na forum regionalnych organizacji międzynarodowych.

W rozdziale trzecim ukazano wybrane aspekty bezpieczeństwa politycznego w badanym regionie. Skoncentrowano się na analizie zagrożeń, które na tym obszarze mają dominujący wpływ na relacje polityczne: podważanie suwerenności i terytorialnej integralności państw przez państwa trzecie, słabość rządów i ustrojów politycznych, spory terytorialne na tle etnicznym, strefy wpływów światowych i regionalnych mocarstw, korupcja oraz – co niezmiernie istotne – terroryzm.

Rozdział czwarty obejmuje analizę bezpieczeństwa ekonomicznego, w którym trzonem rozważań jest sytuacja na regionalnym rynku finansowym i walutowym oraz bezpieczeństwo energetyczne w tej części świata. Zdecydowano się na wybór tych właśnie elementów bezpieczeństwa ekonomicznego, ponieważ tworzą one fundament rozwoju poszczególnych krajów oraz decydują o pozycji całego regionu Azji i Pacyfiku w globalnej gospodarce, a także odgrywają istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa międzynarodowego.

W rozdziale piątym zwrócono uwagę na wybrane aspekty bezpieczeństwa ekologicznego, które sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi krajów zlokalizowanych w regionie Azji i Pacyfiku. Analizie zostaną poddane takie kwestie, jak: znaczenie czynników naturalnych w systemie bezpieczeństwa, wpływ działalności człowieka na ekosystem badanego regionu, a także jej skutki. Rozdział zamykają rozważania dotyczące współpracy regionalnej na rzecz ochrony środowiska jako sposobu zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego badanego regionu.

Rozdział szósty charakteryzuje bezpieczeństwo społeczno-kulturowe obszaru Azji i Pacyfiku, które w tym regionie świata ma bardzo istotne znaczenie. Należy bowiem podkreślić, iż ubóstwo i olbrzymie zróżnicowanie etniczne są często przyczyną migracji, a także stanowią źródło konfliktów społecznych oraz podłoże rozwoju licznych grup przestępczych. Rozważania w tym rozdziale kończą uwagi dotyczące przestrzegania praw człowieka oraz wolności mediów w badanym regionie.

W rozdziale siódmym przedstawiono funkcje i znaczenie Organizacji Narodów Zjednoczonych w kształtowaniu globalnego systemu bezpieczeństwa oraz ukazano formy jej współpracy z organizacjami regionalnymi. W drugiej części tego rozdziału wskazano proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku, w którym można wyróżnić dwie główne ścieżki współpracy: *ścieżka pierwsza (track one)* i *ścieżka druga (track two)*. Są to modele kooperacji w rozwiązywaniu konflik-

tów, które w regionie mają szczególne znaczenie. Ścieżka pierwsza oznacza oficjalne, rządowe kanały nawiązywania dialogu w zakresie bezpieczeństwa, a uczestnicy spotkań czy organizacji w jej ramach tworzonych reprezentują oficjalnie swój kraj (np. ASEAN, ASEAN Regional Forum (ARF), APEC, Shanghai Cooperation Organization). Ścieżka druga odnosi się do pozarządowych oraz nieformalnych kontaktów i działań pomiędzy poszczególnymi członkami społeczeństw lub ich grupami. Stanowi ona nieoficjalny kanał konsultacyjny w sferze polityki i bezpieczeństwa. Rozdział zamykają rozważania dotyczące roli Azjatyckiego Banku Rozwoju w niwelowaniu dysproporcji rozwojowych i społecznych sprzyjających bezpieczeństwu w badanym regionie

Autorzy – pracownicy naukowcy Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – zdają sobie sprawę, iż niniejsza monografia nie wyczerpuje wszystkich kwestii związanych z zagadnieniem bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Azji i Pacyfiku, chcieliby jednak w ten sposób przyczynić się do zwrócenia uwagi na jego znaczenie na geopolitycznej mapie współczesnego świata. Jest to tym bardziej istotne, iż badane z perspektywy europejskiej niektóre obszary bezpieczeństwa w tym regionie są słabo widoczne, może nawet bagatelizowane. Ujęcie tematu zaproponowane w monografii miało na celu poszerzenie tej perspektywy. Czas pokaże, czy było ono trafne.

Bogusława Skulska, Przemysław Skulski